

Урок 13

Тема: Урок додаткового читання (ПЧ). Горацій. «До Мельпомени» («Мій пам'ятник стоїть...»)

Мета: розвиток компетентностей

предметних і комунікативних: знання змісту, ключових образів оди Горація «До Мельпомени»; вміння аналізувати поетичний текст, його стильові, жанрові, естетичні та мовні особливості, акцентуючи увагу на змісті в цілому, на художніх деталях твору; вміння висловлювати судження про значення образу пам'ятника в оді Горація, обговорювати свої читацькі вподобання і звички, наводячи приклади, аргументи, презентувати прочитаний літературний твір у різний спосіб з урахуванням власного читацького досвіду;

ключових: уміння обирати тексти для читання, співвідносити зміст і контекст твору, обґрунтовувати думку щодо естетичної та мистецької цінності твору в культурно-історичному контексті; уміння добирати доречні мовні засоби із запропонованих варіантів, створювати власний текст / медіапродукт на основі прочитаного матеріалу.

Обладнання: портрет Горація, репродукції картин А. фон Рьослера «Горацій читає свої вірші», Ш. Ф. Жалабера «Вергілій, Горацій і Варій в гостях у Мецената», роздаткові картки з перекладами оди «До Мельпомени», картки з поезіями на тему підсумку творчого життя, зошити, ПК, презентація.

Тип уроку: урок додаткового читання, розвитку читацьких компетенцій.

Зміст уроку

I. Актуалізація знань

Хвилинка творчості. Презентації домашніх робіт (про культурний проєкт «Маршрут Енея»).

II. Мотивація навчальної діяльності

Повідомлення теми уроку. Визначення очікуваних результатів відповідно до орієнтирів навчальної програми.

Вступне слово вчителя. Автор, з яким ми знайомимось сьогодні, відкрив таємницю безсмертя. Андрій Содомора, презентуючи свою книгу перекладів Горація, зауважив: «Ім'я Горація ще в давнину було символом поетичної слави. Творчість поета, як сам він пише про те, стала для нього “пам'ятником, вищим, ніж царські піраміди”. Ця слава видається ще яскравішою, пам'ятник – ще стрімкішим, коли зважити, що поет вийшов із низів». Справді, батько Горація був рабом, а його син став першим ліриком Риму. Горацій знайшов свою «правду життя» – накреслені природою межі, міра в усьому, не впадати в крайності, – яку потім назвали «золотою серединою». Доля Горація – приклад боротьби з обставинами, справжня школа життєвого успіху. Про його широку популярність в Україні свідчить і той факт, що гоголівський герой Тарас Бульба, жартуючи, згадує римського поета. Твори Горація вивчали у братських школах, Києво-Могилянській академії, на них виросла еліта українського козацтва. Тож приєднуємось до цього славного кола.

III. Сприйняття і засвоєння матеріалу

Етнокультурний екскурс. Культура Римської держави. Римська держава зростала, будуючи легендарні дороги, які вели до її столиці, торгуючи із сусідніми країнами, грабуючи завойовані народи. Місто Рим стало економічним, культурним і політичним центром величезної держави. Зрозуміло, що особливою розкішшю відрізнявся сам Рим. Більшість міст Римської імперії намагалися наслідувати приклад столиці. Центральні площі міст (площі називалися агорами на Сході й форумами на Заході) були прикрашені численними палацами, храмами, базиліками, портиками для прогулянок, а також громадськими будівлями – театрами, амфітеатрами, цирками. В амфітеатрах проходили вистави – травля звірів, бої гладіаторів, публічні страти. У цирках відбувалися перегони на запряжених четвірками коней колісницях – квадригах. У I–II ст. н. е. міські вулиці були вимощені каменем, мали підземну каналізацію та гігантські водопроводи – акведуки.

Але Горацій справедливо відзначав, що «суворий і гордий Рим у боротьбі за світове панування схилив голову перед великою грецькою культурою». Римляни запозичували: або наслідували греків, або створювали на основі грецького досвіду щось самобутнє.

Знайомство з поетом і його творчістю. Презентація портретів митця.

– Яким зображений римський поет? Як художники передають його великий поетичний хист?

Розповідь учителя. Майже вся літературна спадщина поета дійшла до нас. Творчість Квінта Горація Флакка пов'язана з малими ліричними жанрами. Перу Горація належать: книга «Еподи» – насмішкуваті двовірші, дві книги «Сатири» – бесіди на філософсько-моральні та мистецькі теми, чотири книги од і дві книги послань. Найвідоміші його оди: «До Мельпомени», «Римській державі», «До Манлія Торквата». Свої оди Горацій називав піснями, одами їх назвали пізніше. Тематика віршів різноманітна: це гімни богам, морально-філософські й політичні роздуми, любовні вірші, дружні поради, бесіди, викривально-іронічні пісні. Поет оспівував звичайні людські почуття: радість, кохання, дружбу, ворожнечу, смуток. Кожна ода містить звернення до божества або певної особи, побудована як монолог чи діалог.

Горацій віддавав перевагу чіткому вишуканому класичному стилю давньогрецьких поетів. Цим він не лише збагатив національну літературу, але й вплинув на розвиток світової культури. Твори Горація сформували нові зразки поезії. У Римі його твори вивчали в школах, писали до них коментарі. Не зникав інтерес до творчості поета і в пізніші часи. Горація в Європі перекладали більше, ніж будь-якого іншого античного поета. В Україні його популярність почала зростати з XVII ст. Першим вільні переклади кількох його творів зробив Г. Сковорода, спробу перекладу збірки поезій Горація здійснив І. Франко. Багато віршів римського поета перекладали М. Зеров, Б. Тен. Усі відомі твори Горація переклав А. Содомора.

IV. Формування знань, умінь, навичок, компетенцій

Перегляд і опрацювання завдань презентації А. Химинець «Горацій “До Мельпомени”». Дидактичний супровід уроку»:

Робота з художнім текстом. Виразне читання оди «До Мельпомени» вчителем (латинською мовою) та підготовленим учнем (у перекладі).

HORATII CARMINUM III, 30

Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non aquilo impotens
Possit diruere aut innumerabilis
Annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar multaque pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium

Scandet cum tacita virgine pontifex:
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus
Et qua pauper aquae Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens
Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quaesitam meritis et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

Особливості виразного читання оди. Рима в латинських віршах відсутня. Інтонація оди урочиста, підкреслює значущість розповіді. Кожен рядок паузою (цезурою) ділиться на два піввірші: перший має три логічних наголоси, другий – два (деякі слова ненаголошені).

Аналітична бесіда за змістом вірша.

- Яке враження справив на вас вірш, прочитаний в оригіналі?
- На які думки наштовхнуло знайомство з перекладом?
- Розкрийте зміст назви оди. Чому поет звертається до Мельпомени?
- Коли написав оду Горацій, у якому віці?
- Які біографічні дані поет повідомляє нам у вірші? Чи гордиться він походженням?
- Якими роздумами поет ділиться зі своїми читачами і слухачами?
- З чим поет порівнює свою творчість, як ставиться до свого доробку? Що вбачає своєю заслугою? Чому?
- Як ви розумієте вислів «Вперше скласти зумів по-італійському еолійські пісні»?
- Які мотиви переважають в оді? (Мотив підведення митцем підсумку творчого життя, мотив нетлінності мистецтва, поезії; мотив увічнення пам'яті про поета в його творчому доробкові, який буде потрібен майбутнім поколінням.)
- Доведіть, що вірш «До Мельпомени» належить до філософської лірики.
- Як Горацію вдається показати швидкоплинність, нетривкість людського життя?
- Що є справжнім пам'ятником поету?

Висновок: образ пам'ятника символічний, втілює вічність поезії.

Ідейно-художній аналіз оди «До Мельпомени».

Ключовий художній образ-паралель «творчий доробок поета – пам'ятник» винайшов не Горацій (він запозичив його в елліна Піндара), але він увів його до «всесвітнього обігу»: «Звів я пам'ятник свій. Довше, ніж мідь дзвінка, / Вищий од пірамід царських, простоїть він...»

Справді, як людина може себе увічнити? Тільки в пам'яті нащадків: для того й пам'ятник. Немає нічого вічного, що зроблене руками. Але якщо цей пам'ятник духовний, не матеріальний – тобто вірші, які живуть у пам'яті нащадків, тоді час «в прах не зітре його».

Горацій обрав чіткий і вишуканий класичний стиль, спираючись на творчість давньогрецьких поетів. Тож не дивно, що, підбиваючи підсумок свого творчого життя, він особливо підкреслював те, що зумів піднести римську поезію до рівня еллінської.

Закінчується ода звертанням до Мельпомени, музи трагедії (тоді – музи красного письменства). Якщо Гомер і Вергілій звертались до Музи в Заспівах, просячи натхнення, то Горацій, навпаки, просить заслуженої винагороди за свій поетичний труд: «Горда по праву будь, Мельпомено, й звінчай, мило всміхаючись, / Лавром сонячних Дельф нині й моє чоло». Цей вірш породив масове відлуння у світовій літературі. Наприклад, Вільяма Шекспіра Горацій надихнув на сонет 55 «Державців монументи мармурові переживе могутній мій рядок...», у польській – «Exegi monumentum» А. Міцкевича. В українській літературі тематику Горація підхопили Тарас Шевченко, Богдан-Ігор Антонич та Максим Рильський.

V. Закріплення матеріалу, узагальнення та корекція знань

Порівняльний аналіз перекладів.

Ознайомтесь із текстом оди Горація «До Мельпомени» в перекладах А. Содомори та М. Зерова. Поміркуйте, наскільки відрізняються варіанти перекладу.

До Мельпомени Вільний переклад М. Зерова*	До Мельпомени Переклад А. Содомори
Мій пам'ятник стоїть триваліший від міді. Піднісся він чолом над царські піраміди. Його не сточить дощ уїдливи, гризкий, Не звалить налітний північний буревій, Ні років довгий ряд, ні часу літ невинний. Я не умру цілком: ества мого частина Переживе мене, і від людських сердець Прийматиму хвалу, поки понтифік-жрець** Ще сходить з дівою в високий Капітолій. І де шумить Авфід*** в безудержній сваволі, І де казковий Давн**** ратайський люд судив, – Скрізь говоритимуть, що син простих батьків Я перший положив на італійську міру***** Еллади давній спів. Так не таїсь від миру І лавром, що зростив святий Дельфійський гай*****, О Мельпомено, ти чоло моє звінчай.	Звів я пам'ятник свій. Довше, ніж мідь дзвінка. Вищий од пірамід царських, простоїть він. Дощ його не роз'їсть, не сколихне взимі. Впавши в лють. Аквилон: низка років стрімких – Часу біг коловий – в прах не зітре його. Смерті весь не скорюсь: не западе в імлу Частка краща моя. Поміж потомками Буду в славі цвісти, поки з Весталкою Йтиме понтифік-жрець до Капітолію. Там, де Авфід бурлить, де рільникам колись Давн за владаря був серед полів сухих. – Будуть знати, що я – славний з убогого – Вперше скласти зумів по-італійському Еолійські пісні. Горда по праву будь. Мельпомено, й звінчай, мило всміхаючись. Лавром сонячних Дельф нині й моє чоло.
Джерело: Антична література: Хрестоматія / Упорядник О. І. Білецький. – К.: Радянська школа, 1968 (2-ге видання). – 612 с.	Джерело: Горацій. Твори. – К.: Дніпро, 1982.
[* рим в оригіналі, звичайно, нема.] **[** Головний жрець – Понтіфекс Максимус – щороку сховався на Капітолій із старшою весталкою молитись Юпітерові Капітолійському про благоденство Римської держави.] [*** Авфід, або Ауфід, – ріка в Апулії, поблизу якої народився Горацій.] [**** Давн – міфічний цар Апулії.] [***** В оригіналі «еолійський твір», тобто поезія, бо мова йде про еолійських поетів Алкея й Сапфо, метри яких Горацій справді перший розробив у римській літературі.] [***** Переможців на Дельфійських іграх нагороджували лавровим вінком.]	

Коментар. Вільний переклад знаменитого Горацієвого вірша «До Мельпомени» М. Зеровим можна схарактеризувати як високопоетичний, бо в ньому не тільки близько

передано зміст оригіналу, а й збережено систему поетичних образів, строфіку (кількість віршів). Він прагнув зробити Горація зрозумілішим українцям. Перекладач використав римування, відсутнє в оригіналі і дотримувався у своїй роботі синтаксису рідної мови.

У перекладі А. Содомори переважає принцип максимально точного відтворення особливостей оригіналу. Поет відтворює строфічну будову, намагаючись графічно – розташуванням рядків – наблизитись до першотвору, відтворити віршовий ритм. Плинність життя Зеровим показана як «років довгий ряд», «часу літ невинний», у Содомори ж більш точне розуміння перебігу історії античною людиною – «часу біг коловий», бо давні час сприймали не лінійно, а циклічно.

Зіставлення вірша Т. Шевченка «Заповіт» і оди Горація (за презентацією). «Заповіт» можна розглядати як Шевченкову інтерпретацію вірша Горація. Ми бачимо структурну подібність оди із «Заповітом», знаходимо ряд спільних опорних точок: мотив, ідеї, художній часопростір, зображений через антитези (смерть фізична – безсмертя духовне; царські єгипетські піраміди – висока могила, кручі; лиха доля при житті – вічна пам'ять по смерті тощо). Таким чином, Шевченків «Заповіт» поєднує античну, національну та інонаціональні літературні традиції, є шедевром національної української літератури.

VI. Підбиття підсумків

Моя думка. Чому мотив нетлінності мистецтва, започаткований Горацієм, привабив інших поетів?

Працюємо вдома

Опрацюйте статтю підручника про Р. Баха (с. 70–72 підручника).